

14. Maffesoli, M. (1996). *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society*. London: Sage.
15. Muggleton, D. (2000). *Inside Subculture: The Postmodern Meaning of Style*. Berg, Oxford.
16. Newman, J. (2008). *Playing with videogames*. London-New York: Routledge.
17. Nooney, L. (2013). A Pedestal, A Table, A Love Letter: Archaeologies of Gender in Videogame History. In *Game Studies. The international journal of computer game research*, 13 (2). URL: <https://gamestudies.org/1302/articles/nooney>
18. Osgerby, B. (2004). *Youth Media*. London-New York: Routledge.
19. Polhemus, T. (1994). *Streetstyle*. London: Thames & Hudson.
20. Redhead, S. (1995). *Unpopular Cultures: The Birth of Law and Popular Culture*. Manchester: Manchester University Press.
21. Redhead, S. (1997). *From Subcultures to Clubcultures: An Introduction to Popular Cultural Studies*. Oxford: Blackwell.
22. Redhead, S., Wynne, D., & O'Connor, J. (Eds). (1997). *The Clubcultures Reader: Readings in Popular Cultural Studies*. Oxford: Blackwell.
23. Rideout, V., Foehr, U., Roberts, D. & Brodie, M. (1999). *Kids & Media @ the New Millennium: Executive Summary*. Menlo Park, CA: Henry J. Kaiser Family Foundation. URL: <https://www.kff.org/wp-content/uploads/2013/01/kids-media-the-new-millennium-executive-summary.pdf>
24. Roberts D. F., & Foehr, U. G. (2004). *Kids & Media in America*. Cambridge University Press, Cambridge.
25. Weinzierl, R., & Muggleton, D. (Eds). (2003). *The PostSubcultures Reader*, Oxford-New York: Berg.

APPROACHES AND TRENDS OF VIDEO GAMES SUBCULTURES RESEARCH IN THE WESTERN SCIENTIFIC DISCOURSE AT THE TURN OF THE 20th – 21st CENTURY

Hubernator Olena – PhD in Philosophy Kyiv National University of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine

In the article the key trends and approaches in the western scientific discourse at the turn of the 20th – 21st century were opened which connect with the problem of video games subcultures. Cultural (actually, (post)subcultural) analysis of video games in the frames of foreign scientific discourse at the turn of the 20th – 21st century logically and naturally leads to a number of socio-political, ethical and philosophical problems. Subcultures of video games are youth cultural practices and models of gamers' behavior as active mediaconsumers in virtual space that are based on the meaningful material, forming playing and socio-cultural gamer's experience, developing space thinking and also transforming his cultural identity. Herewith, foreign researchers emphasize that video games often make serious addictions, de-socialize, and interactivity creates the illusion of easy achievement of goals, which «atrophies» moral reflection and causes a «fundamental loss of orientation» as a result of «mixing» the virtual and real in the mind of the gamer. One more problem that was actively discussed at the turn of the 20 th – 21 st century and needs understanding in the key of the post-subculture approach is equating games with the consumption habits of male youth, which leads to the emergence of «maxillary bias» in science. One of the negative aspects of the video game subculture is also the cultivation of violent acts.

Key words: subculture; video games, youth culture; subcultural theory; post-subcultural approach; game practices; gamers.

Надійшла до редакції 28.04.2024 р.

УДК 316.7:17.025.1:316.3

КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ДОМІНАНТИ У ВИЗНАЧЕННІ «МОРАЛЬНИХ АВТОРИТЕТІВ» СУСПІЛЬСТВА

Дячук Валентина Павлівна – кандидат культурології, доцент, доцент кафедри арт-менеджменту та івент-технологій, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
м. Київ

<https://orcid.org/0000-0003-1638-3192>

DOI: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v48i.800>
vdiachuk@dakkkim.edu.ua

У сучасних умовах деконструкції системи цінностей у світі, потужної дезінформації та популізму, наявність моральних авторитетів дає можливість українцям не втратити віру у перемогу демократії і свободи та зі зброєю відстоювати власну державність, стати прикладом сміливості та мужності. Надзвичайно актуальною для України є й необхідність визначити власний цивілізаційний і культурний вимір, культурологічні домінанти. Важливими постають питання довіри, адже створення відповідного середовища вимагає говорити правду незалежно від кон'юнктури або особистої вигоди та ставати моральними авторитетами. *Мета статті* – визначити процеси формування українських культурних домінант, проаналізувати об'єктивні та суб'єктивні фактори, які дозволяють визначити феномен «морального авторитету» який впливає на суспільну думку і дії суспільства. *Методологія дослідження* полягає у використанні традиційних методів пізнання: історико-генетичного, культурологічного та порівняльного, а також залучення сучасних теорій розвитку, зокрема синергетики та глобального еволюціонізму. *Наукова новизна* полягає у тому, що вперше встановлено вплив ціннісних домінант культури народу на ментальну та психологічну структуру особистості в її визначенні моральних авторитетів. Доведено, що переосмислення у суспільній свідомості

загальнолюдських цінностей вимагає формування нових принципів для моральних авторитетів, які пов'язані не лише із мораллю, освітою, досвідом та практичною мудрістю, а й правдивістю та переконливістю. *Висновки.* Встановлено, що, підґрунтя українських культурних домінант та політичних орієнтирів становить європейський полікультурний тип. При цьому, на формування української цивілізаційної ідентичності значний вплив також мало порубіжжя, як лінії розділу культур, цивілізацій, національних держав і формування спільної мови, яка сприяла єдності національних інтересів. Зауважено, що ціннісну оцінку явищам надає мораль, як частина ментальної і психологічної структури особистості, а людей, які діятимуть згідно сформованих моральних принципів, а не за ідеологічними чи ситуативними домінантами, називають моральними авторитетами. До їхнього слова прислуховуються, оскільки вони говорять завжди правду незалежно від політичної кон'юнктури, а також мають переконливість та вплив на людей. Наголошено, що моральним лідером можуть бути не лише конкретні особи, а й увесь народ, який завдяки своїй героїчності у боротьбі з рашизмом, стає моральним авторитетом для всього світу.

Ключові слова: феномен «морального авторитету», громадянська свідомість, культурні коди, система цінностей, соціокультурний простір.

Актуальність теми дослідження. Сучасні події свідчать, що в умовах деконструкції системи цінностей у світі, потужної дезінформації та відвертої брехні, популізму, імперських амбіцій та приниження інших народів з боку росії, наявність моральних авторитетів допомогло українцям не втратити віру у перемогу ідеалів демократії і свободи та зі зброєю в руках відстоювати власну державність, стати прикладом сміливості та мужності. Очевидно, що потужна російська пропаганда про Україну та створення міфів про особливу російську духовність і величність культури були спрямовані на інертність та небажання спротиву українського населення під час повномасштабного вторгнення, адже «покоління, яке не має моральних авторитетів і просто принципово їх сторониться, позбавляє себе орієнтирів і ізолюється» [11]. Розпочинаючи агресію, росія звинувачувала Україну в укро-фашизмі та агресивності дій, тим самим виправдовуючи будь-які власні звірства проти нашої країни, підриваючи, навіть, моральне право критикувати дії Кремля. Однак, своїми звірствами росіяни перетворилися з «народа-богоносця» на «народ-монстр, гвалтівник, садист і... викрадач унітазів та пральних машинок» [6].

Сьогодні, в умовах відвертої агресії росії, протистояння політичних доктрин та ідеологій, демократії і тоталітаризму, моралі та порушення будь-яких норм не лише міжнародного права, а й людської поведінки, потреба визначити цивілізаційний і культурний вимір для України надзвичайно загострилася. Актуальним є й визначення власних культурологічних домінант, адже настільки в сучасній культурі людина може залишатись людиною, настільки сучасна культура є гарантом людської цілісності [19; 41]. Важливими постають також питання довіри, *наприклад, Президенту України і його команді, чи начальнику генерального штабу генералу В. Залужному і його підлеглим? Який в отому довіри у військових, що змінили роботу в IT-індустрії на управління арміями сучасних дронів, чи народній артистці України Аді Роговцевій яка, будучи Героєм України, стала актрисою-волонтеркою? На наш погляд, влучну відповідь на ці питання дав Любомир Гузар: «Якщо хочемо створити середовище, в якому панує довіра, в якому кожен чує правду, незалежно з чийх уст вона виходить, постановімо собі не торгувати правдою, не говорити, що кому хочеться чути або що кому вигідно казати, та ставаймо моральними авторитетами, незалежно від усіх інших наших прикмет» [4]. З моральної позиції важливою буде й оцінка майбутнього світового порядку після нашої перемоги та місця у ньому України.*

Аналіз досліджень і публікацій. Визначення «моральних авторитетів» активно обговорюється як у середовищі української громадськості, так і серед науковців. Зокрема, у березні 2023 р. у Мистецькому Арсеналі розглянули Маніфест сталого миру «Світ після нашої перемоги». Він створений, щоб показати, що статусу «морального авторитету» набуває саме Україна, завдяки героїчній боротьбі з країною, яка не лише посягнула на ефективність міжнародних інституцій, що були створені після Другої світової війни [16], а й тому, що захищає світ від одного з найнебезпечніших видів фашизму – рашизму.

Тема моральних авторитетів неодноразово піднімалася й серед лідерів думок: громадських, релігійних та політичних діячів, відомих волонтерів, популярних співаків. Так, Архієпископ *Любомир (Гузар)* вважає, що «поняття «морального авторитету» дуже оправдане, бо суспільство потребує осіб, слово яких можна і треба майже беззастережно приймати» [4]. Шукав для себе моральних авторитетів й Митрополит Борис Гудзяк, хоча й розумів, що «це не означало, що ця людина непомильна, але вона ділиться ... певним досвідом і певною перспективою. Тобто є хтось, хто ставить мені дзеркало перед обличчям» [11].

Водночас посилюється дискусія не лише на тему моральних авторитетів, а й моральності/неморальності влади. Так, лідер гурту «Гайдамаки» О. Ярмола вважає, що згодом для українців «стане зрозуміло, що рухатися кудись, всупереч мудрості та моралі, – значить рухатися в нікуди» [20]. Хоча як і він особисто, так й більшість громадських діячів наголошують, що поняття «мораль» та «аморальність» не належать до політики [5]. Саме тому необхідно дивитися, наскільки людина здатна витримати випробування «пряником» влади для усвідомлення того, чи є вона моральним авторитетом. На думку

заступника голови Інституту соціології НАН України Є. Головаху, змінити ситуацію можна лише підвищивши вартість інтелекту, знань, освіти, тоді почнуться розвиватись домінанти компетентності, освіченості, а отже і моралі [2].

Неодноразово проводилися різноманітні соціологічні дослідження та публікувалися рейтинги моральних авторитетів [15], складалися списки людей, чії вчинки і слова викликали безумовну повагу і підтримку співвітчизників [17]. Цікаво, що 2002–2007 рр. для 10% українських підлітків був важливий егоінтерес, тобто вони самі собі були авторитетами і лише 3% назвали авторитетом національних героїв України [18].

Дискурс культурологічних домінант українського народу та «моральних авторитетів» викликає неабияку зацікавленість й серед українських науковців. Зокрема, Н. Кочура зазначає, що ціннісні домінанти людини і будь-якої спільноти – це підґрунтя для визначення політичних, морально-етичних, естетичних та інших орієнтирів, що зумовлюють особисту, національну безпеку, характер державотворчих процесів у цілому. Дослідниця наголошує, що ціннісні домінанти культури українського народу пов'язані, насамперед, із міфологією, тобто язичницьким світоглядом та християнством, їх духовно-естетичних спадком [10]. У свою чергу, О. Вознюк, з'ясовуючи історико-соціетальні засади духовності українського народу та його цивілізаційної ролі на сучасному історико-культурологічному ландшафті, говорить про особливу роль українського етносу у світовій історії [3]. Хоча в сучасних умовах кризовий стан суспільної свідомості не створює належних умов для кристалізації національної ідеї на гуманістичних, загально цивілізаційних принципах, все ж найбільші шанси на оволодіння масовою свідомістю, з точки зору Л. Нагорної, має ідея залежності кожного громадянина від добробуту й душевного комфорту [12; 28]. Подолати ж кризовий стан, в якому сьогодні перебуває Україна, на думку О. Пономарьова, можна лише розвиваючи професійну, морально-вольову та психологічну підготовку лідерів буквально для кожної сфери суспільного виробництва [14; 99].

Звертаючись до моральних авторитетів, І. Коляда наголошує, що їх наявність у повсякденному житті українського суспільства стане засадою формування світу, держави, громадянського суспільства, нової генерації українців, для яких важливим буде жити у суспільстві, де всі будуть говорити та чинити правду ... Натомість, післявоєнний світ має відмовитися від цінностей суспільства споживання та повернутися до утвердження засад суспільства, в якому духовні цінності виступатимуть виховними орієнтирами для молодшої генерації [7; 196]. Водночас, комплексних досліджень, присвячених феномену культурологічних домінант українського суспільства, формуванню моральних авторитетів та необхідності лідерства, немає. Правомірним може бути й постановка проблеми у більш широкому сенсі, залучаючи предметні галузі наукового пізнання не лише з культурології, а й історії, соціології, філософії.

Мета статті – визначити процеси формування українських культурних домінант, проаналізувавши об'єктивні та суб'єктивні фактори, які дозволяють визначити феномен «морального авторитету» що впливає на суспільну думку і дії суспільства.

Виклад основного матеріалу. В культурології термін «культурна домінанта» (лат. *dominans* – панівний) вживається для позначення головної ідеї, провідної ознаки або найважливішого складника культури, адже «ціннісні домінанти людини і будь-якої спільноти – це підґрунтя для визначення політичних, морально-етичних, естетичних та інших орієнтирів, що зумовлюють особисту та національну безпеку, характер державотворчих процесів у цілому» [10]. Таким чином, пріоритетність розвитку духовного та інтелектуального потенціалу вимагає усвідомлення впливу лідерів думок для об'єднання демократичних та патріотичних сил України, в тому довіри воїнам-захисникам у протистоянні з рашизмом. Важливим вбачається й визначення джерел формування цивілізаційної та національної ідентичностей, культурних домінант, і, на цій основі, формування моралі та обрання тих чи інших моральних авторитетів. Адже в Україні, за висловом Л. Костенко, протягом майже усього часу, утвердився принцип: «Ми найкращі, нам найгірше, – в історії цей принцип не годиться».

Історичний та соціальний розвиток української духовності, її сучасна цивілізаційна роль, політичні орієнтири мають підґрунтя європейського полікультурного типу, джерела якого сягають античності, що серед своїх домінант визначає: космоцентризм, універсалізм, потяг до волі, інтерактивність, динамічність у засвоєнні і продукуванні цінностей, раціоналістичні форми організації поведінки людей, громадянськість і державу, що розуміють як залучення в державні справи, відчуття (зокрема, психологічне) себе повноправним громадянином, відданість інтересам та готовність йти на жертви заради власної країни тощо. Саме тому, провідними відмінностями сучасної української культури стали гуманістична орієнтація, універсальний, демократичний, орієнтований на кожного, будь-яку людину, світогляд, який проголошує право кожного на життя, добробут, свободу.

Зазначимо, що зараз культурні, філософські та світоглядні настанови європоцентризму, згідно якого духовний уклад Європи є центром світової культури та цивілізації, піддаються сумніву. Наприклад,

О. Шпенглер у книзі «Захід Європи» зазначав, що Європа – лише невелика цятка на карті світу, і китайський історик може побудувати всесвітню історію, виключивши з неї, наприклад, Хрестові походи чи епоху Відродження. Відбувається також і падіння рівня літератури та мистецтва, втрата народом «душі культури», омасовування усіх сфер життя, хоча Європа й вступила в стадію цивілізації, що характеризується високим розвитком науки і техніки. Однак, із тезами О. Шпенглера можемо погодитися лише частково, оскільки громадянським правам, свободі слова та розвитку культури європейці завжди приділяли значну увагу. Згадаймо, хоча б створення Загальної декларації прав людини, основні ідеї якої були проголошені у Франції епохи революції та зафіксовані у Декларації прав людини та громадянина (1789 р.). Також і культура сучасних країн Європейського союзу не належить до другорядних сфер, навпаки – вона становить пріоритет в урядових програмах, а культурна політика розглядається як необхідний чинник, що сприяє розвитку і економічній, і соціальній, і політичній сфері [9; 11].

Саме тому постає вкрай важлива потреба визначити цивілізаційний і культурний вимір для України. Тим більше, що сучасне українське суспільство знаходиться на вістрі історичного моменту, коли кордони між історичним минулим і сьогоденням змушують переоцінити новий діалектичний виклик і повернутись до своїх сакральних ідеологічних «глибин» [3]. Зауважимо, що історичний розвиток українського народу є яскравим проявом «безмежного трансценденталізму як авангарду, як виходу за межі, як виходу в майбутнє. Однак цей вихід в майбутнє тут же корелюється з поверненням в минуле, проекцією на всі реалії української культури того простору і часу який, можна визначити як циклічність, одвічність...» [19; 47].

Повернення в минуле, циклічність історії постійно проявлялися у період боротьби українського народу за незалежність – Національно-визвольної війни 1648-1657 років та Української революції 1917-1921 років, *збройною окупацією Криму росією 20 лютого 2014 р.*, військовому нападу на Донецьку та Луганську області у квітні 2014 р., та повномасштабному вторгненню російських військ 24 лютого 2022 р. «Історія циклічна і ворог все той. Борімося, люди, аби наші діти, внуки за 100 років вже не знали такої нечисті як москалі!» – пише Н. Басараб із Бахмуту [1]. Й понині актуальними звучать слова І. Огієнка: «...недоля рано спіткала народ український. Як раз тоді, коли заклалась була велика держава, коли сподіватись було кращого життя ... а за татарами пішла Литва, а за Литвою Польща, а за Польщею Москва» [13; 4].

Яким же чином відбувалося становлення української цивілізаційної ідентичності в умовах польсько-литовського та московського поневолення? Як відомо, територіальна специфіка України – це її «порубіжне положення», пограниччя між Заходом і Сходом, де і формувалася цивілізаційна ідентичність українців. Це особливо стосується періоду формування ранньомодерних національних держав, включаючи й козацьку Україну. Саме в той час проявилось явище порубіжжя (borderland) – прикордонні регіони, що знаходяться на перетині, на лінії розділу культур, цивілізацій, національних держав. Наша держава історично завжди була на межі протистояння різних державно-політичних сил. Київська Русь, Галицько-Волинське князівство, Гетьманська держава, сучасна Україна хоча і різняться територіально, проте неодноразово були захоплені та розподілені між різними державами. Так, у 20-ті роки ХХ ст. всі частини України опинилися під окупаціями: з 1918 р. Буковина – під румунською окупацією, з 1919 р. – Закарпаття – під чеською, з 1921 р. Наддніпрянська Україна – під російсько-совітською та польською, з 1923 р. Галичина – під польською [3; 81].

Вагомими складниками формування ідентичності стають загальні культурні характеристики, спільні національні інтереси, що формують відповідну культурну спільність, яка виражається у формуванні спільної мови, подібних форм комунікації і взаємодії. Саме в цьому разі мова сприяє єдності та призводить до культурної диференціації. Необхідно також розрізняти «ідентичність у собі» та «ідентичність для себе». Це пов'язано з особистісно-ціннісним підходом, розумінням свого призначення у світі, що означає – автентичність «Я» розкривається лише у взаємодії з «Іншими». Однак, якщо етнічна ідентичність ґрунтується на певній системі об'єктивних ідентитетів – расових, культурних, психологічних (антропологічний тип, мова, релігійні догмати, традиційна обрядовість), то конститутивною основою національної ідентичності виступають ознаки, значно менш «відчутні на дотик» – свідомість, політична воля, громадянство [12; 18]. Усе це вказує на значущість конструювання моделей особистої, соціальної, культурної та етнічної ідентичності на основі цивілізаційних і культурних засад конкретного народу.

У процесах формування цивілізаційної ідентичності також беруть участь певні уявлення про інші цивілізації. Конструюючи образ «Іншого», ідентичність «Я» може виділитися з решти світу і зберегти власну внутрішню єдність. Тобто, ідентичність конструюється лише як «відмінність». Так, типовими рисами української національної ідентичності є демократизм, волелюбність, емоційність,

що проявляється в музичності та близькості українців до природи, шанування жінки та сім'ї, релігійність, толерантність до інших народів, працьовитість та гостинність [8].

Цей процес виявляє специфічну ментальність. Ментальність – це не тільки те, що ми думаємо, але й те, як ми думаємо і які вчинки робимо. Це, так би мовити, базова мова програмування, для використання якої створюються конкретні програми, пишуться тексти, приймаються управлінські рішення. Частиною ментальної, психологічної структури особистості є мораль – те, що надає ціннісну оцінку явищам у спосіб, який не усвідомлюється індивідом. Адже мораль як соціальне явище передається з покоління в покоління. Вперше люди стають моральними чи аморальними саме в соціумі. І моральними цінностями мають бути ті, які дають можливість людині оцінювати і орієнтуватися у своєму житті. Наголосимо, що саме високі моральні стандарти та прагнення свободи дали можливість українцям вийти на Майдан, а зараз виборювати свободу і незалежність на фронті. Тож, можемо погодитися з фундаментальним моральним принципом І. Канта, який полягає в тому, щоб завжди розглядати інших як мету, а не як засіб для досягнення мети. Цей принцип є імперативним (наказовим), категоричним (без винятків) і типовим для етичних теорій і моральних систем, які зосереджуються на природі індивідуальних дій і намірів.

Моральний авторитет неформально регулює і спрямовує поведінку в суспільстві. Необхідність у моральних авторитетах особливої актуальності набуває для сучасного українського суспільства, яке потребує когось, чие слово можна і потрібно приймати майже беззастережно. Водночас, таке «звання» є великою спокусою. Це людська слабкість і бажання слави. Дехто навіть намагається купити його, проте даремно, тому що ніхто не в змозі його присвоїти. Людина не з власної ініціативи стає моральним авторитетом, його отримують лише на підставі думок інших. Саме тому, важливо відповісти на такі питання: «Яку соціум має власну культурну домінанту, що впливає на визначення авторитетності і чи здатні декілька фактів швидко змінювати думку соціуму?»

Яскравим прикладом швидкого становлення «морального авторитету» для сучасної молоді у 2014 р., а потім різкої зміни думок суспільства є особистість Н. Савченко. Сьогодні мало хто цікавиться її позицією, хоча нещодавно її вважали впливовою особою, обравши навіть народною депутаткою. Остаточне «падіння» цього «морального авторитету» відбулося за вісім років (у 2022 р.), коли її адвокат Марк Фейгін розкрив подробиці про перебування у полоні Н. Савченко, її співпрацю зі зрадником України В. Медведчуком.

Іншим прикладом, на відміну від попереднього, «фальшивого морального авторитету», на думку автора, є людина, яка заплатила своїм життям за свободу та незалежність України. Це – зовсім молодий 27-річний юнак, який 9 років свого життя воював проти російського окупанта. Навчався на художника, але став воїном-захисником, українці знають його на псевдо Да Вінчі (Д. Коцюбайло), перший доброволець, якому надано звання Герой України, на жаль, посмертно. Молодшого лейтенанта у його останню дорогу провели рідні, його дівчина і вся військово-політична верхівка держави.

Таким чином, постає питання: хто для суспільства може вважатися моральним авторитетом? На думку Є. Головахи – «це той, хто, перш за все, діє згідно своїх сформованих моральних принципів, а не за ідеологічними чи ситуативними домінантами. ... На жаль, із тієї когорти дисидентів, яка була у витоках нашої незалежності, залишилось небагато представників. Вони є уособленням того, яким має бути моральний авторитет. За пострадянські часи подібної генерації просто не утворилося» [2]. У свою чергу, Л. Гузар вважає, що цей «почесний титул» надають особам, які мають певний вік, високу освіту, широке знання, багато досвіду, практичну мудрість, приклад життя. Особлива прикмета таких людей – їх слово приймають, бо вважають дуже правдивим і справедливим. Може, власне це змушує інших прислуховуватися до того, що вони кажуть. З точки зору Архiepіскопа Любомира «... Моральними авторитетами повинні бути найперше батьки, згодом – вчителі, професори, духовні особи» [16].

Таким чином, моральні авторитети – це не лише особи, які володіють певними сформованими моральними якостями та рисами характеру, вони є правдивими та справедливими, справжніми лідерами. Лідерство як важливе соціально-індивідуальне явище не тільки сприймає соціальні цінності, що діють в даному соціумі, а й спирається на них при виборі способів і засобів ефективного впливу на своїх прихильників. У той же час лідерство постає не тільки носієм цих цінностей, а й джерелом появи та затвердження нових цінностей, оскільки в умовах інноваційного розвитку лідер чітко визначає те, що вже віджило й застаріло, а що має розглядатися як одна з визначальних тенденцій позитивної значущості й належним чином відповідає цілям, прагненням та очікуванням людей [14; 99].

Варто зауважити, що існує значна кількість рейтингів щодо визначення моральних авторитетів. Наприклад, у 2015 р. 24 канал визначив ТОП-5 моральних авторитетів України: перше місце у списку, з великим відривом, належало колишньому голові Української греко-католицької церкви Л. Гузару. Другою у рейтингу була письменниця Л. Костенко, а замикає трійку М. Маринovich — віце-ректор

Українського католицького університету. П'яте місце експерти віддали українським солдатам і волонтерам. У списку з 17 прізвищ п'ятеро людей свого часу були дисидентами: С. Глузман, М. Джемільєв, Й. Зісельс, Л. Лук'яненко та Є. Захаров. Решта митці: гурт «Океан Ельзи», письменники Рябчук, Жадан, Курков та Подерев'янський, а також науковці – Брюховецький і Попович. Цікавим фактом є й те, що серед моральних авторитетів виявився лише один політик – М. Джемільєв [15]. Така ситуація цілком зрозуміла. По-перше, українці традиційно «не люблять» та не довіряють політикам, а, по-друге, за висловленням М. Поповича: «*Політика не мислить у категоріях моралі, тут важливий результат*» [5]. Влучно, на думку автора, висловився також лідер гурту «Гайдамаки» О. Ярмола: «Сучасні політики не можуть об'єктивно керувати суспільством. Це пов'язано з тим, що вони зазвичай: а) представляють інтереси певної частини суспільства, тобто електорату; б) лобіюють інтереси тих, хто фінансує політичні кампанії; в) мають власні економічні інтереси. Такі люди можуть керувати економічними процесами і займатися законотворенням, але остаточне рішення щодо справедливості їхніх дій має ухвалювати рада незалежних моральних авторитетів» [20]. Згадаймо, хоча б, відомий вислів Л. Костенко: «політичної біжухерії – не пошу».

Водночас, моральними лідерами можуть бути не лише конкретні особи, а й увесь народ, який завдяки своїй героїчності в період лихоліття стає моральним авторитетом для всього світу. Зокрема голова правління ГО Мережа національних інтересів «АНТС» Г. Гопко вважає, що «*Україна стала моральним авторитетом у світі завдяки відвазі ЗСУ. Неймовірна вдячність їм. Наш вічний борг перед тими, хто загинув, їхніми родинами: побудувати таку країну, щоб їхні діти та внуки мали державу, яка є моральним лідером*» [16]. І тут, можна погодитися з думкою І. Дзюби, що народ український, в основі своїй масі, залишається моральним, попри кричущі факти з кримінальної хроніки [7].

Історичне та соціальне підґрунтя української духовності та її сучасна цивілізаційна роль, яка виборює право на існування цивілізації, відмежовуючись від варварства, нині яскраво демонструє світу нові моральні авторитети української нації, які набувають світового визнання. І саме українське суспільство, яке боронить свою волю та незалежність Української держави, явить світові такі приклади особистостей високої моралі, ширості устремлінь, полум'яного патріотизму, нездоланності духу, які слугуватимуть моральними авторитетами не тільки молодим українцям, а і молодій генерації всього світу [7].

Наукова новизна полягає у тому, що вперше встановлено вплив ціннісних домінант культури українського народу на ментальну та психологічну структуру особистості у її визначенні моральних авторитетів. Доведено, що переосмислення у суспільній свідомості загальнолюдських цінностей вимагає формування нових принципів для моральних авторитетів, які пов'язані не лише із мораллю, освітою, досвідом та практичною мудрістю, а й правдивістю та переконливістю.

Висновки. Таким чином, підґрунтя українських культурних домінант та політичних орієнтирів становить європейський полікультурний тип. На формування української цивілізаційної ідентичності значний вплив також мало знаходження країни на порубіжжі – лінії розділу культур, цивілізацій, національних держав та формування спільної мови, яка сприяла єдності спільних національних інтересів. Саме тому, провідними відмінностями сучасних українських культурних домінант стали: гуманістична орієнтація, емоційність, що проявляється в музичності та близькості до природи, шанування жінки та сім'ї, релігійність, толерантність до інших народів, працьовитість та гостинність, а також демократичний світогляд та волелюбність, які проголошують право на життя, добробут, свободу.

Зауважено, що ціннісну оцінку явищам надає мораль, як частина ментальної і психологічної структури особистості, а людей, які діятимуть згідно сформованих моральних принципів, а не за ідеологічними чи ситуативними домінантами, називають моральними авторитетами. Однак, моральні авторитети – це не лише особи, які сформуливали моральні принципи на основі освіти та досвіду. Головне – вони мають практичну мудрість, до їхнього слова прислуховуються, оскільки вони говорять завжди правду незалежно від політичної кон'юнктури, а також мати переконливість та вплив на людей.

Наголошено, що сучасне українське суспільство піднялося на Революцію гідності за європейські цінності проти авторитаризму, а зараз виборює свободу і незалежність на фронті саме завдяки високим моральним стандартам та прагненням свободи. Таким чином, моральним лідером можуть бути не лише конкретні особи, а й увесь народ, який завдяки своїй героїчності у боротьбі з рашизмом, стає моральним авторитетом для всього світу.

Список використаної літератури

1. Басараб Н. Історія циклічна і ворог все той. Борімося, аби наші діти, внуки вже не знали такої нечисті як москалі! *Вісник Розділля*. 2023. 07 січ. URL: <https://visrozdil.lviv.ua/2023/01/07/istoriya-tyklichna-i-vorog-vse-toj-borimosya-aby-nashi-dity-vnuky-vzhe-ne-znaly-takoyi-nechysti-yak-moskali/> (дата звернення: 09.08.2023).
2. В пошуках моралі й авторитетів. *День*. 2017. № 135–136. URL: <https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi-v-poshukakh-morali-y-avtorytetiv> (дата звернення: 09.08.2023).

3. Вознюк О. В. Історико-соціотальні засади духовності українського народу та його сучасна цивілізаційна роль. *Волинські історичні записки*. 2011. Т. 6. С. 75–92. URL: http://eprints.zu.edu.ua/5305/1/6_10.pdf (дата звернення: 09.08.2023).
4. Гузар Л. Моральні авторитети. *Українська правда*. 2015. 19 червня URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/06/19/7071804/> (дата звернення: 09.08.2023).
5. Долженкова І. 7 «Час. Підсумки дня» vs «РесПубліка». *Детектор медіа*. 2012. 7 березня. URL: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/7810/2012-03-07-chas-pidsumky-dnya-vs-respublika/> (дата звернення: 09.08.2023).
6. Заторський Н. Українські історики перед викликом російського національного міфу. *RISU*. 2023. 11 червня. URL: https://risu.ua/ukrayinski-istoriki-pered-viklikom-rosijskogo-nacionalnogo-mifu_n140095 (дата звернення: 09.08.2023).
7. Коляда І. А. Роль моральних авторитетів у формуванні громадянської позиції молодшої генерації українців у післявоєнній Україні. *History and archeology, archival studies*. 2022. № 123. С. 196–199. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1261/1288> (дата звернення: 09.08.2023).
8. Корнев М. Н., Коваленко А. Б. Соціальна психологія. Київ: Либідь, 1995. 304 с.
9. Костира І. О., Шевченко М. І., Янченко Н. М. Місце культурної політики у суспільно-політичних процесах Європейського союзу. *Культура і сучасність*. 2021. № 2. С. 10–14.
10. Кочура Н. Ціннісні доміанти духовної культури українства. *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*. 2013. № 4. С. 34–48. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1178> (дата звернення: 09.08.2023).
11. Митрополит Борис Гудзяк назвав своїх моральних авторитетів. *RISU*. 2021. 26 серп. URL: https://risu.ua/mitropolit-boris-gudzyak-nazvav-svoih-moralnih-avtoritetiv_n121293 (дата звернення: 09.08.2023).
12. Нагорна Л. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2. С. 14–30.
13. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. Репринт. відтворення вид. 1918 р. Київ: Абрис, 1991. 272 с.
14. Пономарьов О. С. Феномен лідерства у просторі соціальних цінностей. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2015. № 3. С. 93–101.
15. ТОП-5 моральних авторитетів України. *24 канал*. 2015. 20 серпня. URL: https://24tv.ua/top5_moralnih_avtoritetiv_ukrayini_n604083 (дата звернення: 09.08.2023).
16. Трошинська Т. Україна стала моральним авторитетом у світі завдяки ЗСУ – Ганна Гопко. *Громадське радіо*. 2023. 06 берез. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/my-ie-buly-y-budem-informatsiynyy-maraton/1162897> (дата звернення: 09.08.2023).
17. Фещенко Р. Рейтинг моральних авторитетів, на яких рівняються українці – спецпроект НВ. *New Voice*. 2015. 24 серп. URL: <https://nv.ua/ukr/publications/rejting-moralnih-avtoritetiv-na-jakih-rivnjajutsja-ukrajintsi-spetsproekt-nv-65187.html> (дата звернення: 09.08.2023).
18. Філіппова І. Моральні авторитети України та Польщі. *Волинський національний університет ім. Лесі Українки*. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/articles/moralni-avtoriteti-ukrayini-ta-polshchi> (дата звернення: 09.08.2023).
19. Чорний Р. В. Особливості культуротворення як доміанти гуманітарної цілісності української культури. *Освітній дискурс*. 2020. Вип. 26 (9). С. 39–49. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32232/Chorny_39-49.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 09.08.2023).
20. Ярмола О. Про моральних авторитетів. *Тиждень*. 2012. 29 червня. URL: <https://tyzhden.ua/pro-moralnykh-avtorytetiv/> (дата звернення: 09.08.2023).

References

1. Basarab N. Istoriia tsyklichna i voroh vse toi. Borimosia, aby nashi dity, vnuky vzhe ne znaly takoi nechysti yak moskali! *Visnyk Rozdillia*. 2023. 07 sich. URL: <https://visrozdil.lviv.ua/2023/01/07/istoriya-tsyklichna-i-vorog-vse-toj-borimosya-aby-nashi-dity-vnuky-vzhe-ne-znaly-takoyi-nechysti-yak-moskali/> (data zvernennia: 09.08.2023).
2. V poshukakh morali y avtorytetiv. Den. 2017. № 135–136. URL: <https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi/v-poshukakh-morali-y-avtorytetiv> (data zvernennia: 09.08.2023).
3. Vozniuk O. V. Istoryko-sotsiientalni zasady dukhovnosti ukrainskoho narodu ta yoho suchasna tsyvilizatsiina rol. *Volynski istorychni zapysky*. 2011. Т. 6. С. 75–92. URL: http://eprints.zu.edu.ua/5305/1/6_10.pdf (data zvernennia: 09.08.2023).
4. Huzar L. Moralni avtorytety. *Ukrainska pravda*. 2015. 19 chervnia URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2015/06/19/7071804/> (data zvernennia: 09.08.2023).
5. Dolzhenkova I. 7 «Chas. Pidsumky dnia» vs «ResPublika». *Detektor media*. 2012. 7 bereznia. URL: <https://ms.detector.media/profstandarti/post/7810/2012-03-07-chas-pidsumky-dnya-vs-respublika/> (data zvernennia: 09.08.2023).
6. Zatorskyi N. Ukrainski istoryky pered vyklykom rosiiskoho natsionalnogo mifu. *RISU*. 2023. 11 chervnia. URL: https://risu.ua/ukrayinski-istoriki-pered-viklikom-rosijskogo-nacionalnogo-mifu_n140095 (data zvernennia: 09.08.2023).
7. Koliada I. A. Rol moralnykh avtorytetiv u formuvanni hromadianskoi pozytsii molodoi heneratsii ukrainsiv u pisliavoiennii Ukraini. *History and archeology, archival studies*. 2022. № 123. S. 196–199. URL: <https://archive.interconf.center/index.php/conference-proceeding/article/view/1261/1288> (data zvernennia: 09.08.2023).
8. Korniev M. N., Kovalenko A. B. Sotsialna psykholohiia. Kyiv: Lybid, 1995. 304 s.
9. Kostyria I. O., Shevchenko M. I., Yanchenko N. M. Mistse kulturnoi polityky u suspilno-politychnykh protsesakh Yevropeiskoho soiuзу. *Kultura i suchasnist*. 2021. № 2. S. 10–14.

10. Kochura N. Tsinnisni dominanty dukhovnoi kultury ukrainstva. *Osvita rehionu. Politolohiia. Psykholohiia. Komunikatsii*. 2013. № 4. S. 34–48. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1178> (data zvernennia: 09.08.2023).
11. Mytropolyt Borys Gudziak nazvav svoikh moralnykh avtorytetiv. RISU. 2021. 26 serp. URL: https://risu.ua/mitropolit-boris-gudzyak-nazvav-svoyih-moralnih-avtoritetiv_n121293 (data zvernennia: 09.08.2023).
12. Nahorna L. Poniattia «natsionalna identychnist» i «natsionalna ideia» v ukrainskomu terminolohichnomu prostori. *Politychnyi menedzhment*. 2003. № 2. S. 14–30.
13. Ohiienko I. Ukrainska kultura. Korotka istoriia kulturnoho zhyttia ukrainskoho narodu. Reprint. vidtvorennia vyd. 1918 r. Kyiv : Abrys, 1991. 272 s.
14. Ponomarov O. S. Fenomen liderstva u prostori sotsialnykh tsinnosti. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy*. 2015. № 3. S. 93–101.
15. TOP-5 moralnykh avtorytetiv Ukrainy. 24 kanal. 2015. 20 serpnia. URL: https://24tv.ua/top5_moralnih_avtoritetiv_ukrayini_n604083 (data zvernennia: 09.08.2023).
16. Troshchynska T. Ukraina stala moralnym avtorytetom u sviti zavdiaky ZSU – Hanna Hopko. *Hromadske radio*. 2023. 06 berez. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/my-ie-buly-y-budem-informatsiynny-maraton/1162897> (data zvernennia: 09.08.2023).
17. Feshchenko R. Reitynh moralnykh avtorytetiv, na yakykh rivniaiutsia ukraintsi – spetsproekt NV. New Voice. 2015. 24 serp. URL: <https://nv.ua/ukr/publications/rejting-moralnih-avtoritetiv-na-jakih-rivnjajutsja-ukrajintsi-spetsproekt-nv-65187.html> (data zvernennia: 09.08.2023).
18. Filippova I. Moralni avtorytety Ukrainy ta Polshchi. *Volynskyi natsionalnyi universytet im. Lesi Ukrainky*. URL: <https://vnu.edu.ua/uk/articles/moralni-avtoriteti-ukrayini-ta-polshchi> (data zvernennia: 09.08.2023).
19. Chorny R. V. Osoblyvosti kulturotvorennia yak dominanty humanitarnoi tsilnosti ukrainskoi kultury. *Osvitnii dyskurs*. 2020. Vyp. 26 (9). S. 39–49. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/32232/Chorny_39-49.pdf?sequence=1&isAllowed=y (data zvernennia: 09.08.2023).
20. Iarmola O. Pro moralnykh avtorytetiv. Tyzhden. 2012. 29 chervnia. URL: <https://tyzhden.ua/pro-moralnykh-avtorytetiv/> (data zvernennia: 09.08.2023).

UDC 316.7:17.025.1:316.3

CULTURAL DOMINANTS IN THE DEFINITION MORAL AUTHORITIES OF SOCIETY

Diachuk Valentyna – PhD in Cultural studies, Associate professor,
associate professor of the Department of
Art Management and Event Technologies,
National Academy of Culture and Arts Management

In today's context of deconstruction of the world's value system, powerful disinformation and populism, the presence of moral authorities has enabled Ukrainians not to lose faith in the victory of democracy and freedom and to defend their statehood with arms, to become an example of courage and bravery. The need for Ukraine to define its own civilisational and cultural dimension and cultural dominants is also extremely relevant. The issue of trust is also important, because creating an appropriate environment requires telling the truth regardless of the situation or personal gain and becoming moral authorities. The purpose of the article is to identify the processes of formation of Ukrainian cultural dominants, to analyse the objective and subjective factors that allow defining the phenomenon of «moral authority» that influences public opinion and actions of society. The research methodology is based on the use of traditional methods of knowledge: historical, genetic, cultural and comparative, as well as the involvement of modern development theories, in particular synergetics and global evolutionism. The scientific novelty is that for the first time the influence of the value dominants of the culture of a nation on the mental and psychological structure of the individual in its determination of moral authorities has been established. It is proved that the rethinking of universal values in the public consciousness requires the formation of new principles for moral authorities, which are related not only to morality, education, experience and practical wisdom, but also to truthfulness and persuasiveness. Conclusions. It is established that the basis of Ukrainian cultural dominants and political orientations is the European multicultural type. At the same time, the formation of the Ukrainian civilisational identity was also significantly influenced by the frontier as a line of separation of cultures, civilisations, nation-states and the formation of a common language that contributed to the unity of national interests. It is noted that the value assessment of phenomena is given by morality as part of the mental and psychological structure of the individual, and people who act in accordance with established moral principles, rather than ideological or situational dominants, are called moral authorities. Their words are listened to because they always tell the truth, regardless of the political situation, and also have persuasiveness and influence on people. It is emphasised that a moral leader can be not only a specific individual, but also the entire nation, which, thanks to its heroism in the fight against racism, becomes a moral authority for the whole world.

Key words: the phenomenon of «moral authority», civic consciousness, cultural codes, value system, socio-cultural space.

Надійшла до редакції 25.04.2024 р.